

Το ταξίδι του Ευαγγελίου του Αποστόλου Παύλου στην Ευρώπη – Από την Ιερουσαλήμ στο Ιλλυρικό

8 Απριλίου, 2026

0 Απόστολος Παύλος στο Ιλλυρικό [\[1\]](#)

Σ. Δεσπότης

Εισαγωγικά

Είχα την ευκαιρία στο πλαίσιο της επίσκεψης στη Θεολογική Σχολή ΛΟΓΟΣ, την οποία ίδρυσε ο κυρός Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος Γιαννουλάτος στα Τίρανα, να επισκεφθώ και να ξεναγηθώ σε «σημείο», το οποίο ίσως επισκέφθηκε ο Απόστολος Παύλος (Π.). Πρόκειται για την αρχαία **Επίδαμνο** [επί + -δαμνός (< δάμνημι «δαμάζω»)]. Υπερίσχυσε μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση η νέα ονομασία της, **Δυρράχιο** (αλβανικά = *Durrës / Durrësi* < δυσ- 'δύσκολη' και ραχία = ράχες = όρη = επιβλητικοί απόκρημνοι βράχοι κοντά στην πόλη), επειδή στα λατινικά το δεύτερο συνθετικό της παρέπεμπε στο **damno** = καταραμένος και καταδικασμένος σε θάνατο (πρβλ. Εσταυρωμένο Κύριο Ιησού) [\[2\]](#). Αυτή η "τεράστια δύναμη και πυκνοκατοικημένη" πόλη – λιμάνι είχε έντονες ελληνικές επιρροές, καθώς την διεκδικούσαν δύο «μητροπόλεις» (Κόρινθος και Κέρκυρα), γεγονός που συνέβαλε στον πελοποννησιακό Πόλεμο (431 π.Χ.). Ευρισκόμενη σε ευνοϊκή γεωγραφική θέση, συνιστούσε για χρόνια την «Πρωτεύουσα» της Περιοχής (< Αρχιεπισκοπή Τιράνων, **Δυρραχίου** και πάσης Αλβανίας). Από εδώ ξεκινά η Εγνατία – **Via Egnatia** (= **Calea Mare**), η οποία διανύοντας 800 χλμ., ως συνέχεια της Via Appia, οδηγούσε από την Αδριατική στον Βόσπορο (Βυζάντιο). Ακόμα μέχρι σήμερα μετακινούνται άνθρωποι με μικρά κάρα, στα βουνά βρίσκονται κτηνοτρόφοι με τις χαρακτηριστικές «σκηνές» – κάπες

(που κατασκεύαζε ο Π.) ενώ είναι γνωστές και οι τοποθεσίες των mansio. Τιμάται ο άγιος Αστεΐος (<https://www.ekklisiaonline.gr/nea/pios-itan-o-agios-astios-o-episkopos-dyrachiou-pou-timate/>) που μαρτύρησε 06.07 τέλη του 1^{ου} αι. μ.Χ..

Η αναφορά του Παύλου στο Ιλλυρικό γίνεται στον Επίλογο τής *Προς Ρωμαίους*. Εκεί ο απόστολος των Εθνών ευρισκόμενος το 57 μ.Χ. στο «κέντρο» τής δράσης του (την Κόρινθο), καταγράφει την «ατζέντα» για το μέλλον. Ως «ιερέας» (παρότι Φαρισαίος) – “λειτουργὸς Χριστοῦ Ἰησοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἱεουργοῦντα τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. (15, 16), ο τελικός του στόχος είναι **το «έσχατον της Γης»** (Ηράκλειες Στήλες): η Σπανία (δυτικά) μέσω τής Αιώνιας Πόλης (= Ρώμης), στην οποία γράφει για να τον προπέμψουν [\[3\]](#). Πρώτα, όμως, πρέπει να «ανέβει» στα Ιεροσόλυμα «διακονῶν τοῖς ἁγίοις. εὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ» (15, 25-26) [\[4\]](#).

.Ρωμ. 15, 18-19: ¹⁸ οὐ γὰρ τολμήσω τι λαλεῖν ὧν οὐ κατειργάσατο Χριστὸς δι’ ἐμοῦ εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν, λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει

σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος [θεοῦ]. ὥστε με **ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι** τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ,

(Μτφρ. δική μου: ¹⁸Ἀλλωστε δε θα τολμήσω να αναφέρω τίποτε παραπάνω από όσα έκανε ο Χριστός μέσω εμού, για να δεχτούν τα έθνη την Πίστη, με λόγια και με έργα, ¹⁹**με δυναμικά σημεία και θαύματα, με τη δύναμη του Πνεύματος (του Θεού).** Έτσι, εγώ εκπλήρωσα την αποστολή τού ευαγγελισμού του Χριστού **ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ και σε όλα τα έθνη περίξ έως και την Ἰλλυρία**. ²⁰Πάντοτε όμως φιλοτιμήθηκα να κηρύξω το Ευαγγέλιο εκεί όπου δεν είχε ακόμη ακουστεί το όνομα του Χριστού, γιατί δεν ήθελα να οικοδομώ πάνω σε ξένα θεμέλια, ²¹σύμφωνα με τα λόγια της Γραφής: «θα τον δουν (τον «υψωμένο» πάσχοντα Παίδα) αυτοί στους οποίους δεν τον είχαν αναγγείλει, και θα τον καταλάβουν όσοι δεν τον είχαν καν ακουστά» [Ησαΐας 52, 15]).

Κάποιες παρατηρήσεις στο παύλειο κείμενο: **(α)** Το «κύκλῳ» δεν σημαίνει γύρω από την Ιερουσαλήμ, τοποθετώντας την στο «κέντρο του κόσμου» [\[5\]](#). Σύμφωνα με τον Χρυσόστομο, το «κύκλῳ» σημαίνει ότι ο Παύλος δεν επέλεξε μόνον την ευθεία οδό (Φοινίκη, Συρία, Κιλικία), αλλά περιήλθε και κήρυξε σε όλα τα έθνη «κυκλικά» (Σαρακηνούς, Πέρσες, Αρμενίους κ.λπ.), καλύπτοντας όλη την Ασία.Εν προκειμένω ας επισημανθεί το εξής:Οι κώδικες D, F, G σημειώνουν: **πεπληρῶσθαι ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ κύκλῳ**. Δίνουν έμφαση, λόγω ίσως και της «εντόπιότητάς» τους, στην περιοχή «κύκλῳ» του Ἰλλυρικοῦ (άρα τους Δάκες κ.ο.κ.), η οποία (περιοχή) όμως δεν ενδιαφέρει τους Έλληνες Πατέρες σχολιαστές.

(β) Το πεπληρωμέναι τὸ εὐαγγέλιον δεν σημαίνει ὅτι το **Εὐαγγέλιο** διαδόθηκε παντού[6], αλλά ὅτι ο ἴδιος ο Π. ολοκλήρωσε πλήρως το **έργο (διακονία)** που του ανατέθηκε (**Κολοσσαείς 1, 25. Πράξεις 14, 26**). Και ἔτσι προσδιορίζονται οι **γεωγραφικοί Πόλοι**: σημεῖο ἐκκίνησης (ἀπό) ὀρίζεται ἡ Ἀγία Πόλη καὶ τέρμα (μέχρι) τὸ Ἰλλυρικόν. Πιθανότατα ἐννοεῖται ἡ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία (που δημιουργήθηκε τὸ 27 π.Χ. ἀπὸ τὸν Οκταβιανὸ Αὐγούστο, μετὰ ἀπὸ θρυλικὲς συγκρούσεις – ἱλλυρικοὺς πολέμους[7]) βορειοδυτικὰ τῆς Μακεδονίας (Ἀππιανός, *Εμφ. Πόλ.* 3.63.258, 4.75.317 = *Ἰλλυρίς ἐπὶ τῇ Μακεδονίᾳ*) κατὰ μῆκος τῶν ἀνατολικῶν ακτῶν τῆς Ἀδριατικῆς[8]. Ἐν προκειμένῳ ας σημειωθεῖ ὅτι στὸ Ἰλλυρικό ἀνήκει γιὰ ἀρκετοὺς αἰῶνες καὶ ἡ «Ἑλλάδα». Τὸ «ὡς τὴν Ἰλλυρίαν» δεν σημαίνει μέχρι τὰ σύνορά της, ἀλλὰ μάλλον τὴν περιλαμβάνει, ὅπως ἄλλωστε καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀπὸ ὅπου ξεκίνησε ἡ ἀποστολὴ τοῦ Π. σύμφωνα με τὸ *Γαλάτας 2*. Οὐσιαστικὰ φθάνοντας στὴν λατινόφωνη Ἰσπανία ὁ «ἄγγελος τῶν Ἐθνῶν» σκόπευε νὰ πληροφορήσει «τέλεια» τὴν ἀποστολὴ τοῦ.

(γ) Σὲ αὐτὴ τὴν συνάφεια ἀξιομνημόνευτο εἶναι τὸ χωρίο τοῦ Ἰωσήπου, ὁ ὁποῖος γράφει τὸν *Πόλεμον* στὴ Ρώμη – αὐλὴ τῶν

Φλαβίων. Σε ένα ενδιαφέρον χωρίο, όπου επισημαίνεται πόσο άτοπο είναι να αντιστέκεται κάποιος στην υπερδύναμη της Αιώνιας Πόλης, μνημονεύει σχεδόν όλες τις εθνότητες της (ρωμαϊκής) Οικουμένης, επισημαίνοντας τις αρετές τους: «...Οι **Ιλλυριοί**, ο γειτονικός τους λαός, που κατοικούν στην περιοχή που επεκτείνεται από τη **Δαλματία** και μέχρι τον Ίστρο, δεν βρίσκονται υπό τον έλεγχο μιας μόλις λεγεώνας, με τις οποίες ενώθηκαν για να αποκρούσουν τις επιθέσεις των Δακών. Οι **Δαλμάτες** επίσης, που τόσες φορές προσπάθησαν να ανακτήσουν την ελευθερία, και οποίων οι συχνές ήττες τούς ανάγκαζαν να ενισχύουν τις δυνάμεις τους συνεχώς για νέα εξέγερση, δεν ζουν με ησυχία υπό τη διοίκηση μιας μόνο ρωμαϊκής λεγεώνας...» (2.364 **Μετάφραση Κάκτου**).^[9] Σημειωτέον ότι επί Φλαβίων (Βεσπασιανού) το Ιλλυρικό διαιρέθηκε στο Άνω (**Illyris superius** = Δαλματία) και Κάτω (**Illyris inferior** = Παννονία) με κέντρο διοίκησης τα Σάλωνα. Για τον Ιώσηπο, όμως, Ιλλυρικό (όπου έφθασε και ο Παύλος) είναι το βορειότερο τμήμα τής Περιοχής. Με τον «νότο» – την **Δαλματία** συνδέεται το επόμενο παύλειο χωρίο, το οποίο γράφτηκε μια δεκαετία αργότερα, και όχι το 56-57 μ.Χ. αφού και το στυλ και το περιεχόμενο των Ποιμαντικών δεν σχετίζονται με τις πρωτοπαύλειες Επιστολές:

Β' Τιμόθεον 4, 9: «Σπεύσε (ενν. Τιμόθεε) να με συναντήσεις γρήγορα. ¹⁰Γιατί ο Δημάς αγάπησε τον παρόντα αιώνα· με εγκατέλειψε και πήγε στη Θεσσαλονίκη. Ο Κρήσκης πήγε στη Γαλατία, **ο Τίτος στη Δαλματία**. ¹¹Μόνον ο Λουκάς είναι μαζί μου. Πάρε το Μάρκο και φέρε τον μαζί σου» (Μτφρ. Βιβλικής Εταιρίας). Βλ. και σχετικά το άρθρο μου για τον Τίτο: <https://followingapostlepaul.com/2025/08/25/25-augoustou-tima-h-ekklhsia-mas-ton-agio-tito/>

Παρακάτω παραθέτω κάποιες θέσεις, οι οποίες εξάγονται από τη μελέτη των ανωτέρω δύο παύλειων Κειμένων αναφορικά με τη σχέση του Π. με το Ιλλυρικό. Αυτές διαφοροποιούνται από το πλέον γνωστό στην Αλβανία έργο του Prof.as.dr.Thanas Gjika: *Shën Pali runoi edhe në brigjet e Adriatikut* (= «Ο Άγιος Πάυλος εργάστηκε στις ακτές της Αδριατικής»). Tirana: Omsca – 1 2014: [\[10\]](#)

- Ο Λουκάς στις *Πράξεις* δεν ενδιαφέρεται για την εξακτίνωση του Χριστιανισμού στο Ιλλυρικό (όπως άλλωστε και για την Αλεξάνδρεια, η οποία αποτελούσε την «πολιτιστική πρωτεύουσα τής Μεσογείου» στα Χρόνια του). Το έργο του άλλωστε δεν φιλοδοξεί να είναι μία συστηματική «Εκκλησιαστική ιστορία των πρώτων αποστολικών χρόνων». Ο ίδιος δειγματοληπτικά παραθέτει επεισόδια του Ευαγγελισμού, χρήσιμα ώστε κάποιος να «πληρο+φορηθεί» το Ευαγγέλιο. Το ίδιο και οι μεγάλοι Πατέρες Ανατολής και Δύσης που ερμηνεύουν την *Προς Ρωμαίους* και την αναφορά στο Ιλλυρικό, δεν ενδιαφέρονται να επισημάνουν περιοχές του Ιλλυρικού που

«δειγματοληπτικά έστω» ακούστηκε η Πίστη[11]. Βεβαίως, όπως προκύπτει και από τα χωρία «ημείς» καταγράφει όπου ήταν αυτόπτης. Συνεπώς δεν επισκέφθηκε ο ίδιος το Ιλλυρικό (όπως ισχυρίζονται κάποιες Παραδόσεις).

- Από τον Π. προκύπτει (α) ότι το κήρυγμα και στο Ιλλυρικό συνοδεύτηκε από **“με μεγάλα σημεία και θαύματα, με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος»**, πράγμα το οποίο δεν συνέβη π.χ. στην Αθήνα, η οποία, όπως ήδη αναφέρθηκε, ανήκε επί σειρά αιώνων στην «επαρχία Ιλλυρικού». Αυτό συνεπάγεται ότι η μνήμη του έμεινε πολύ ζωντανή και εναργής. (β) Στις περιοχές, όπου κήρυξε δεν είχε ευαγγελιστεί προηγουμένως άλλος τον Κύριο Ιησού. Άρα δεν ευσταθεί ότι κάποιος Καισάριος από τους 70 (72) μαθητές κήρυξε πρώτος. Χωρίς τεκμήρια μάλιστα ταυτίζεται με τον γνωστό αλεξανδρινό Απολλώ, ενώ και με τον ίδιο (τον Καισάριο) συνδέεται και η **Οικία του Καίσαρος**, που μνημονεύεται στον επίλογο τής Επιστολής στους Φιλίππους επί της Εγνατίας (!) (άσπάζονται ύμᾱς πάντες οἱ ἅγιοι, μάλιστα δὲ οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας 4, 22). (<https://albemigrant2011.wordpress.com/2018/08/15/andrea-llukani-si-u-perhap-krishterimi-ne-iliri/>)
- Πότε επισκέφθηκε ο Π. το Ιλλυρικό; [12] Προφανώς πριν το 56 μ.Χ.. Σημειώνω στο *Ποιμαντικές Επιστολές – Α΄ προς Τιμόθεον*, Αθήνα: Έννοια 2018, 37-40: «Έτσι ενώ στη β΄ ιεραποστολική περιοδεία παράκαμψε την Εγνατία και κατευθύνθηκε στη Βέροια ένεκα του διωγμού των ομοφύλων του, αυτή τη φορά έφθασε ίσως και μέχρι το Δυρράχιο, συναντώντας πολλούς που ταξίδευαν από τη Ρώμη και προς αυτή. Φυσικά η αποστολή της λογείας τον ανάγκασε τελικά να στραφεί νότια και να μην πάρει το πλοίο με προορισμό την Αιώνια Πόλη. Αυτό σημαίνει ότι ίσως ταξίδεψε προς τη νότια Ελλάδα από τις δυτικές ακτές της Αδριατικής και όχι από τις ανατολικές διαγράφοντας μια πορεία που σύμφωνα με τον Riesner[13] ίσως διήρκεσε 15-18 μήνες. Έτσι εάν η αναχώρηση από την Έφεσο πραγματοποιήθηκε το φθινόπωρο του 55 μ.Χ. η άφιξη στην Κόρινθο ίσως έγινε το

Δεκέμβριο του 56 ή τον Ιανουάριο του 57 μ.Χ.. Φιλοξενούμενος από κάποιον Γάιο (Ρωμ. 16, 23), και ενώ μαζί του βρίσκονται οι Τιμόθεος και Σωσίπατρος ίσως το 57 μ.Χ. συνέγραψε την **Προς Ρωμαίους**. Από εκεί αναχώρησε τον Μάρτιο του ίδιου έτους». Την ίδια πορεία χαράσσει και το Πρ. 20, 1-3[14] κατά την οποία συνέγραψε και τη **Β' Κορινθίους** την οποία συνυπογράφει και ο *άδελφός Τιμόθεος*. Το ίδιο το κείμενο, όμως, των *Πράξεων* ομιλεί για *σχέδιο* του αποστόλου των εθνών.

- Εξ όσων διαφαίνεται ανωτέρω ο Π. επισκέφθηκε το Ιλλυρικό χωρίς κάποιον από τους συνεργάτες του. Στη Β' Κορινθίους ο Τίτος στην Κόρινθο για να συντονίσει τη λογεία. Βεβαίως και ο Π. δεν απέστειλε κάποια Επιστολή σε πόλη του Ιλλυρικού ούτε μνημονεύει στα έργα του κάποιον συνεργάτη του καταγόμενο από εκεί. Προφανώς δεν παρέμεινε για πολύ εκεί ούτε δημιούργησε ιδιαίτερους δεσμούς. Αποστέλλει, όμως, περί το 66 μ.Χ. τον Τίτο, τον «συνεργάτη» του για «ειδικές αποστολές» στην Δαλματία, προφανώς διότι ήθελε να στηρίξει την αποστολική Πίστη εκεί, ένεκα και της γεωγραφικής θέσης της περιοχής.
- Επί τη βάσει των ανωτέρω δεν νομίζω ότι όντως συνδέονται με την παρουσία του αποστόλου των εθνών τα πολλά τοπωνύμια στην Αλβανία (π.χ. Bisht i pallës – Keri i ralit). Αυτά, τα οποία διασώζουν το όνομα **αποκλειστικά του Παύλου** και όχι του Πέτρου (με τον οποίο συνεορτάζουν στις 29.06), θεωρώ ότι οφείλονται στο εξής γεγονός: ποτέ δεν έπαψε το Ιλλυρικό (από το οποίο προήλθαν και αξιόλογοι αυτοκράτορες, όπως ο Διοκλητιανός) να θέλει ταυτοτικά να διαφοροποιηθεί προς τους «απέναντι» – την ιταλική χερσόνησο, όπου υπερτονιζόταν η προσωπικότητα του Πέτρου. Κάτι παρόμοιο, όπως έχει τονίσει στα έργα του ο συνάδελφος Χρυσοβαλάντης Κυριακού (<https://theo.academia.edu/ChrysovalantisKyriacou>) συνέβη στην Κύπρο (η οποία ήθελε να διαφοροποιηθεί από την Αντιόχεια) με τον απόστολο Βαρνάβα.

Επίμετρο 1: Στο Βεράτιο της Αλβανίας (= Αντιπάτρεια = Πουλχεριόπολις = «Βελιγράδι» – Μπελ(ι)γκράντ [«Άσπρη Πόλη»]) φυλασσόταν ως «κόρη οφθαλμού» σε κρύπτη στο Ιερό ο πορφυρούς κώδιξ Φ (043) = **Beratinus**. Περιέχει τα 4 ευαγγέλια. https://en.wikipedia.org/wiki/Codex_Beratinus . Περιέχει ενδιαφέρουσες παραλλαγές, όπως τη μακρά δυτική προσθήκη μετά το Ματθαίος 20, 28, η οποία εμφανίζεται επίσης στον Κώδικα της Βέζα. Ταυτόχρονα στην ίδια πόλη σωζόταν και ένας μικρογράμματος Κώδικας [Minuscule 1143](#). Οι συνολικά τέσσερις πορφυροί κώδικες του 6^{ου} αιώνα, οι μόνοι γνωστοί πορφυροί κώδικες της Κ. Διαθήκης, γραμμένοι σε πορφυρά περγαμηνή (φυσικά μιλάμε για το Ελληνικό κείμενο· αντίστοιχοι κώδικες υπάρχουν και στις λατινικές μεταφράσεις).[\[15\]](#) Τον συγκεκριμένο Κώδικα επί αιώνες τον ασπάζονταν οι πιστοί κατά την εορτή του αγ. Ιωάννη Χρυσοστόμου και σε εκείνη των Τριών Ιεραρχών. Και κατόπιν πάλι φυλασσόταν.

Επίμετρο 2: Στον κατωτέρω «ευφάνταστο» Χάρτη μπορεί κάποιος να διαπιστώσει την ταύτιση (!) της Ιερουσαλήμ (Gerusalemme) με την Λιγουρία [\(tra Liguria e Piemonte\)](#) και της Τρωάδας με το Friuli (< Forum Iulii «[Φόρουμ](#) του [Ιουλίου](#)»). Αντιστοίχως «παραφράζονται» και οι περιοδείες του Αποστόλου των Εθνών. (Πηγή: <http://www.cairomontenotte.com/abramo/paolo.html>).

Terzo viaggio di San Paolo (da Troas a Gerusalemme)

Quarto viaggio di San Paolo (da Gerusalemme a Roma)

[1] Ευχαριστώ τον εξαιρετικό συνάδελφο Thoma Shkira, *Kolegji Universitar Logos*, ο οποίος μελέτησε και πρότεινε διορθώσεις για το παρόν άρθρο.

[2] Πρβλ.
<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CF%85%CF%81%CF%81%CE%AC%CF%87%CE%B9%CE%BF> : Η προέλευση της λέξης Dyrrachium.

[3] Βλ. το άρθρο μου
https://ecclesiagreece.gr/greek/press/theologia/material/2023_2_5_despotis.pdf

[4] Βλ. άρθρο μου Λογεία και Ελευθερία στον Απόστολο Παύλο και στον Ιωάννη Λίνδιο (Αποστολικό Ιεροκήρυκα και Επίσκοπο Μύρων)
<https://en-uoa-gr.academia.edu/SotiriosDespotis>

[5] Πρβλ. M. Wolter *Der Brief an die Römer*. Teilband 2: Röm. 9-16. [EKK: Evangelisch – katholischer Kommentar zum Neuen Testament]. Patmos Verlag 2019, 431-2.

[6] Ό.π.

[7] Κ. Μπουραζέλης, *Οι Τρόφιμοι της Λύκαινας*. Αθήνα: Μορφωτικό ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης 2017, 150-156.

[8] Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό Κυρίων Ονομάτων*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας 2022, 148. 219-220: (α) Η Ιλλυρία είναι εκτεταμένη περιοχή της Δ. Βαλκανικής Χερσονήσου με ασαφή όρια (περίπου μεταξύ της Ηπείρου και των ποταμών Μοράβα και μέσου Δούναβη), στην οποία κατοίκησε κατά την αρχαιότητα, μέχρι να αφομοιωθεί από τους Ρωμαίους, το ινδοευρωπαϊκό φύλο που είναι γνωστό ως Ιλλυριοί. Το όνομα *Ιλλυρία* είναι ελληνιστικό και προέρχεται από το αρχαίο *Ιλλυρίς*, -ίδος, τοπωνύμιο με το οποίο οι Έλληνες αποκαλούσαν την περιοχή στην ανατολική ακτή της Αδριατικής θάλασσας (στη Λατινική *Illyricum*, ελληνιστικό *Ἰλλυρικόν*). Οι κάτοικοι αναφέρονται ως Ιλλυριοί (ήδη στον Ηρόδοτο), παρ' ότι δεν χαρακτηρίζονταν από ομοιογένεια. Η ετυμολογική προέλευση είναι αβέβαιη και ορισμένοι θεωρούν ότι πρόκειται για προελληνικό τοπωνύμιο. Έχουν διατυπωθεί, εντούτοις, και υποθέσεις με διαφορετικό προσανατολισμό, όπως ότι συνδέεται με το αρχαίο ἰλλός = «αλλήθωρος», με το φύλο των αρχαίων Ὑλλέων ή με το αρχαϊκό λατινικό *Hilurii*. (β) Η Δαλματία είναι περιοχή της Κροατίας, που εκτείνεται κατά μήκος στενής παραλιακής λωρίδας και σειράς νησιών στις ακτές της Αδριατικής θάλασσας. Το όνομά της είναι ελληνιστικό. Πιθανόν προέρχεται από το εθωνύμιο *Dalmata*, ονομασία ιλλυρικού φύλου, που ενδέχεται να ανάγεται σε ιλλυρικό *delme* «πρόβατο» ή σε Ι.Ε. ρίζα **dhal-* «ανθίζω». Και στις δύο ερμηνείες υπόκεινται οι γεωργοκτηνοτροφικές ασχολίες των μελών αυτού του φύλου.

[9] ³⁶⁴ τί οὖν ὑμεῖς πλουσιώτεροι Γαλατῶν ἰσχυρότεροι Γερμανῶν Ἑλλήνων συνετώτεροι πλείους τῶν κατὰ τὴν Οἰκουμένην ἔστε πάντων τί τὸ πεποιθὸς ὑμᾶς κατὰ Ῥωμαίων ἐπαίρει χαλεπὸν τὸ δουλεύειν ἐρεῖ τις ³⁶⁵ πόσω μᾶλλον Ἑλλησιν οἳ τῶν ὑφ' ἡλίῳ πάντων προύχοντες εὐγενεῖα καὶ τοσαύτην νεμόμενοι χώραν ἔξ Ῥωμαίων ὑπεύκουσιν ῥάβδοις τοσαύταις δὲ καὶ Μακεδόνες οἳ δικαιοτέρον ὑμῶν ὀφείλοντες ἐλευθερίας ἀντιποιεῖσθαι [...] ³⁶⁹ οἳ δ' ἀπὸ

τούτων Ἰλλυριοὶ τὴν μέχρι Δαλματίας ἀποτεμνομένην Ἰστρῶ κατοικοῦντες οὐ δυσὶν μόνοις τάγμασιν ὑπέεικουν μεθ' ὧν αὐτοὶ τὰς Δακῶν ἀνακόπτουσιν ὁρμάς. ³⁷⁰ οἱ δὲ τοσαυτάκις πρὸς ἐλευθερίαν ἀναχαιτίσαντες Δαλμάται καὶ πρὸς τὸ μόνον αἰεὶ χειρωθέντες τότε συλλεξάμενοι τὴν ἰσχὺν πάλιν ἀποστῆναι νῦν οὐχ ὑφ' ἐνὶ τάγματι Ῥωμαίων ἡσυχίαν ἄγουσιν.

[10] Πρβλ. A ka predikuar Shen Pali ne Iliri (Skicohet harta e rrugetimit te apostullit) [= Κήρυξε ο Ἅγιος Παῦλος στην Ἰλλυρία (Σχέδιο χάρτη του ταξιδιού του αποστόλου) <https://albemigrant2011.wordpress.com/2017/12/02/prof-as-dr-thanas-gjika-a-ka-predikuar-shen-pali-ne-iliri-skicohet-harta-e-rrugetimit-te-apostullit/>

[11] Θεοδώρητος, [*Interpretatio in xiv epistulas sancti Pauli.*](#) ιη', ιθ'. Οὐ γὰρ τολμήσω τι λαλῆσαι, ὧν οὐ κατειργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ εἰς ὑπακοὴν ἔθνων λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων ἐν δυνάμει Πνεύματος Θεοῦ. Οὐκ ἐπὶ τοῖς ἐμαυτοῦ σεμνύνομαι πόνοις, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ δωρεᾷ. Ἔδωκε γάρ μοι τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριν, εἰς σημείων καὶ τεράτων θαυματουργίαν, ὥστε διὰ τούτων ζωγρηθῆναι τὰ ἔθνη, καὶ τῆς θεογνωσίας δέξασθαι τὴν ἀκτῖνα. Διδάσκει δὲ καὶ πόσοις ἐκήρυξεν ἔθνεσιν· ὥστε με ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Οὐ γὰρ τὰ κατὰ τὴν εὐθεΐαν ὁδὸν παρακείμενα ἔθνη ἐγεώργησα μόνα, ἀλλὰ καὶ κύκλῳ περιιὼν, τὰ τε ἑῷα καὶ τὰ Ποντικὰ μέρη, καὶ πρὸς τούτοις τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Θράκην τῆς διδασκαλίας ἐπλήρωσα. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, κύκλῳ. Ε. Ζυγαβηνός: [*Commentarius in Pauli epistulam ad Romanos*](#) Κατειργάσατο δὲ ἔν τε δογματικῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐν ἐπιδείξει φιλοσόφου πολιτείας καὶ βίου θεοφιλοῦς. Ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, «Σημεῖα» μὲν αἱ τῶν νοσοῦντων θεραπείαι καὶ αἱ τῶν πηρώσεων ἀποκαταστάσεις· «τέρατα» δὲ αἱ τῶν νεκρῶν ἀναστάσεις καὶ αἱ τῶν ἐκ γενετῆς πηρώσεων ἀναπληρώσεις, καὶ ὅσαι [\[ἄλλαι\]](#) λίαν ὑπερφυεῖς παραδοξοποιίαι. Ἐν δυνάμει Πνεύματος Θεοῦ· Γινομένων δὲ δηλονότι. Πάντα γὰρ ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου ἐπετελοῦντο. ὥστε με ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ

μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Ἀρίθμει τοίνυν καὶ πόλεις καὶ χώρας καὶ δήμους καὶ ἔθνη καὶ μή μοι τὴν κατ' εὐθὺ λεωφόρον ἔλθης μόνον τῇ διανοίᾳ, ἀλλὰ καὶ τὰ κύκλῳ περιεργάζου. Μὴ τὴν διὰ Φοινίκης καὶ Συρίας καὶ Κιλικίας καὶ Καππαδοκῶν· ἀλλὰ καὶ τὴν Σαρακηνῶν καὶ Περσῶν καὶ Ἀρμενίων καὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων καὶ ὅση κατὰ τὸν Πόντον Ἀσία. «Πεπληρωκέναι δὲ τὸ Εὐαγγέλιον» ἀντὶ τοῦ ἀνελλιπῶς καὶ τελείως κηρύξαι.

[12] Βλ. Χρ. Βούλγαρη, *Χρονολογία των Γεγονότων του Βίου του Αποστόλου Παύλου*, Αθήναι ⁴1991, 76-78.

[13] *Paul's Early Period: Chronology, Mission Strategy, Theology*, Grand Rapids and Cambridge: Eerdmans 1998, *passim*.

[14] Πρ. 20, 1: Μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τὸν θόρυβον μεταπεμψάμενος ὁ Παῦλος τοὺς μαθητὰς καὶ παρακαλέσας, ἀσπασάμενος ἐξῆλθεν πορεύεσθαι εἰς Μακεδονίαν.² διελθὼν δὲ τὰ μέρη ἐκεῖνα καὶ παρακαλέσας αὐτοὺς λόγῳ πολλῷ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

[15] Ἡ πολυτέλεια τῆς κατασκευῆς του καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς εμφανίσεώς του μάς ἐπιτρέπει νὰ τον θεωρήσουμε αυτοκρατορικό, εἴτε δηλαδὴ χρησιμοποιούμενο ἀπὸ τὸν αυτοκράτορα (Ιουστινιανό;), εἴτε παραγγελθέντα ἀπὸ αὐτόν γιὰ νὰ δωρισθεῖ κάπου. Αὐτὴ ἡ πράξη δὲν ἦταν ἀγνωστὴ στο Βυζάντιο, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνο, ὁ ὁποῖος τὸ 331 εἶχε παραγγεῖλει στο ἐργαστήριό του Εὐσεβίου Καισαρείας 50 κώδικες, γιὰ νὰ τοὺς δωρίσει σὲ ἰσάριθμες Ἐκκλησίες. Δύο ἀπὸ αὐτοὺς, τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, θεωρεῖται ἀπὸ ὀρισμένους ὅτι εἶναι καὶ οἱ κώδικες Σιναϊτικὸς καὶ Βατικανός. Ὡς πιθανὸς τόπος γραφῆς τοῦ κώδικα Ν θεωρεῖται ἡ Κωνσταντινούπολη, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Ἀντιόχειας ἢ ἡ Συρία. Ὁ διαμελισμὸς του ἀποδίδεται στοὺς σταυροφόρους τὸν 12^ο αἰῶνα. Ὁ κώδικας ἐξεδόθη τὸ 1899 ἀπὸ τὸν Η. S. Cronin. https://www.oodegr.com/oode/grafi/keimena/parad_grapt_kd_2.htm

